

Knucie jako biznes. Komunizm w języku opozycji lat 80. na przykładzie „Małego konspiratora”¹

Krzysztof Gajewski
Instytut Badań Literackich PAN

Warszawa, 16 lutego 2017

¹Grant NPRH „Komunizm – dzieje pojęcia w Polsce w latach 1944-1989. Interpretacje i sposoby użycia: literatura, kultura, społeczeństwo”, prof. dr hab. Michał Głowiński, Instytut Badań Literackich PAN (2016-2018)

Spis treści

„Mały konspirator”: geneza, struktura, genologia

Elementy świata przedstawionego

Konkluzje: pojęcie komunizmu

„Mały konspirator” : geneza, struktura, genologia

Okładka

Autor okładki: Zbigniew Wołek

Naciski były duże, gdyż – choć nikt nas nie maltretował fizycznie – to psychicznie dawali nam nieźle w dupę. Na Rakowieckiej przesłuchiowano mnie wówczas około 100 razy. Po osiem godzin dziennie (...) wszyscy – z wyjątkiem Kuby [Karpieńskiego] – wyszli z gównem w gębie²

²Kelus 1998: 162-163.

Mały konspirator

- 21 stron formatu A5, offset, 1983 r.
- Autorzy: Czesław Bielecki, Jan Krzysztof Kelus i Urszula Sikorska.
- Makiety wykonały Helena Lazarowicz i Krystyna Wójcik-Jagoszewska
- Organizacja druku: Zofia Maciejewska
- Druk: Aleksander Kalinowski

Trzy części:

1. Jak knuć (s. 1-9), 25 haseł:

*Początek Podziemie Firma Towar Pieniądze
Spotkania Łącznicy Notatki Telefony Skrzynka
Kantor Skrytki Bibuła Policja Ogon Kocioł Wpadka
Siedzenie Ból Kultura Strach Mistyfikacja Manie
Nosicielstwo Wolność*

2. Obywatel a służba bezpieczeństwa (s. 10-16)

*Wezwanie Zatrzymanie Przeszukiwanie
Przesłuchanie*

3. Gra w śledztwo (s. 17-21) – 22 „chwytów”

*„Użyję starych, sprawdzonych chwytów. Aż dziw,
że w 90% skutecznych.”³*

³Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 18

Czym jest „Mały konspirator”?

*Mały konspirator jest **zbiorem czytanek** napisanych przez ludzi chwilowo wolnych.*

*Jeśli przeczytasz rozdział **pierwszy**, być może nie będziesz już musiał stosować porad z dwóch następnych.*

*Gdy zapoznasz się z **drugim**, będziesz wiedział, na jakiej podstawie prawnej nie można skazać Cię za lekturę trzeciego.*

*A kiedy przeczytasz **trzeci**, będziesz już pewny, dlaczego najlepiej w ogóle przemilczeć fakt, że książeczkę tę miałeś w ręku⁴*

- „zasady BHP”⁵
- prakseologia, erystyka
- poradnik

⁴Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 2

⁵Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 1

Świat przedstawiony knucia

- Przestrzeń (Podziemie, Firma, Skrzynka, Kantor, Skrytki)
- Ludzie (Łącznicy, Policja, Ogon)
- Przedmioty (Towar, Pieniądze, Notatki, Telefony, Bibuła)
- Działania (Początek, Spotkania, Mistyfikacja, Manie, Nosicielstwo, Kocioł, Wpadka, Siedzenie)
- Zjawiska (Ból, Strach, Kultura, Wolność)

Elementy świata przedstawionego

*„Podziemne społeczeństwo może solidarnie i sprawnie działać, jeśli zorganizuje się (...) w niezależne, samorządne instytucje społeczne — **firmy**”⁶*

*„AK (...) nie powstało jako piramida komórek (...). Była ona federacją **firm**.”⁷*

*„Dewizą podziemia powinna być zasada: mała grupa — duży **business**”⁸*

⁶Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 1

⁷Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 1

⁸Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 2

- Kantor

„Jeśli kierujesz pracą choćby 7-10 osób, bez kantorka zaknujesz się na śmierć.”⁹

- Skrytki

„Ktoś, kto swoje knucie traktuje serio, powinien mieć w domu skrytkę na drobiazgi, do której mógłby w ciągu kilkunastu sekund schować jaki niewielki przedmiot.”¹⁰

⁹Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 5

¹⁰Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 5

„w działalności politycznej proste przenoszenie schematów militarnych i depersonalizacja kontaktów są zgubne dla atmosfery, w której się knuje. „Od sprawy ważniejsza jest solidarność”, napisał kiedyś Kuroń.”¹¹

¹¹Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 2

„Policja nie jest wszechmocna i wszechobecna, ale nie jest też bandą ciemniaków o sadystycznych skłonnościach. To jedna z najstarszych instytucji świata i jej mądrość należy docenić zanim odwiecznym, rytualnym ruchem odda się jej pasek i sznurowadła aresztanta.”¹²

„Policja — to nie szwajcarski zegarek — a sowiecka maszyna biurokratyczna.”¹³

¹²Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 6

¹³Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 6

„Towar luzem, komunistyczna spécialité de la maison to w konspiracji zbrodnia. (...)

By sprawnie knuć, musimy doprowadzać do końca poszczególne fragmenty konspiracyjnej pracy i oddawać je kooperantom zawiązane na kokardkę.”¹⁴

¹⁴Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 2

*„Pamiętaj, patriotyzm mieści się w ryzyku, które podejmujesz, ale praca to jest praca. (...) Wstydlive podejście do **pieniędzy** („przecież nie dla **pieniędzy** knujemy!”) jest zbyt dużą pruderią. ”¹⁵*

*„Sieć kolportażu jest na początku głównym źródłem informacji, **pieniędzy**, materiałów. ”¹⁶*

¹⁵Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 3

¹⁶Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 6

*„**Bibuła** jest celem i środkiem działania”¹⁷*

*„Jest sposobem komunikacji społecznej. Zapewnia więź między izolowanymi przez konspirację gupami kooperantów. Firmanci mogą za pośrednictwem swojej **bibuły** identyfikować się z określonym urobkiem intelektualnym ich środowiska i wyborami politycznymi **firmy**”¹⁸*

¹⁷Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 5

¹⁸Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 5

*„Ostatnia wojna pokazała, że co innego nosić znaczek „Solidarności”, a co innego dać jej dowody. (...) **Ludzie małego serca** mówią na ogół o potrzebie zachowania esencji narodu i nie trudno się domyśleć, że właśnie siebie uważają za tych najlepszych bez których ojczyzna nie obejdzie się w przyszłości”¹⁹*

¹⁹Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 5

„W przeciwieństwo do „ery gomułkowskiej”, obecnie przy przesłuchaniach często straszą nas biciem, lub przynajmniej sugerują, że w każdej chwili może się to zdarzyć. (...)

W takich sytuacjach nie dajmy się zmaltrretować psychicznie. Psychicznie! Gdyż ciągle jeszcze nie wróciliśmy do strasznych metod stalinowskiej bezpieki. Ciągle jeszcze nie zdecydowano się na stosowanie fizycznych tortur.”²⁰

²⁰Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 13

„Jedną z metod, która święciła triumfy w 1968 r. było odbieranie autentyczności tego, co się robi.

*Funkcjonariusze śledczy przekonywali wszystkich, że byli manipulowani — że wykorzystywano ich do prywatnych celów ludzi z wybujałymi ambicjami, najczęściej **po pochodzenia żydowskiego** — lub ulegających podszeptom rewizjonistów zachodniemieckich”²¹*

²¹Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 15

Konkluzje: pojęcie komunizmu

„gdy (...) interes zacznie się kręcić (...)”²²

„nie stać nas na podziemne państwo opiekuńcze”²³

²²Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 1

²³Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 1

*„Skoro to ty właśnie, a nie Iks, odkryłeś złotą rączkę - faceta, który może zrobić skrytki waszym kooperantom - nie ma powodu, byś przekazywał kontakt z nim w jakiś nieznaną kanał organizacyjny. Nie ma takiej **sprawiedliwości społecznej**, w imię której poprawienie warunków BHP w podziemiu nie miałyby się zacząć właśnie od Twojej firmy”²⁴*

²⁴Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 2

*„Według nas wolności mamy nie tyle, ile jej dają,
(...), ale tyle ile jej sobie sami bierzemy. (...)
Bo wolność nie jest czymś, w co wystarczy wierzyć.
Trzeba ją praktykować.”²⁵*

²⁵Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 9

*„Dla jednych początkiem walki z **czerwonym** było rok 44, dla drugich — 56, dla trzecich — 76. Są tacy, dla których początkiem były narodziny „Solidarności”, wreszcie ci, dla których był nim wybuch wojny polsko-jaruzelskiej”²⁶*

„Spółeczność knujących (...) jest (...) stosunkowo niewielka. Tak było zawsze, wystarczy poczytać napisy na grobach z ostatniej wojny: całe rodziny i kręgi towarzyskie ginęły, by inni mogli ze zbawidowską dumą mówić: „To my!” .”²⁷

²⁶Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 1

²⁷Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 4

- „walka z czerwonym” , „wojna polsko-jaruzelska”

*„Z **czerwonym** nie można wytyczyć granicy kompromisu (...) **Czerwony** zna tylko zasadę palca i ręki: dasz mu mały palec, ani się obejrzyysz, a nie będziesz już miał ręki”²⁸*

*„Walka z **czerwonym** sprowadza się do konfrontacji w sferze szeroko rozumianej kultury”²⁹*

*„siłą i słabością **czerwonego** jest jego biurokratyczna rutyna”³⁰*

²⁸Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 1

²⁹Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 8

³⁰Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 8

*„Gdy firma rozwija się samorzutnie tworzy swoje kolejne agendy (...). Myśl o odgórnej specjalizacji w ślad za decyzją wydaną przez centrum jest **typowym przejawem bolszewii**.”³¹*

*„Tylko **zbolszewizowana** organizacja nie może działać bez ingerencji szefa”³²*

Ala centralizacja ratuje w przypadku wsypy:

„z czasem nasi kooperanci zawiązują poza wiedzą centrum porozumienia poziome. Np. centrum wyłącza jakąś hurtownię z obiegu na skutek przypalenia, ale stare związki jej kierownika z (...) klientem powoduje, że pakuje się on w kocioł”³³

³¹Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 2

³²Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 2

³³Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 6

*„w podziemiu wcielamy w życie te zasady racjonalizacji pracy, które **komuna** starała się doszczętnie wytrzebić”³⁴*

*„Poświęcenie i praca społeczna, to zmory **komunizmu**. Pełna bezinteresowność jest pożywką najgorszej interesowności: ukrytych (a nie jawnych) ambicji, ukrytych (a nie jawnych) kompensacji kompleksów, ukrytej niechęci do systematycznej pracy”³⁵*

³⁴Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 2

³⁵Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 3

*„Za dobrze wykonaną pracę trzeba dobrze zapłacić. **Komuniści** zniszczyli kulturę pracy przez niedopłacanie, wymuszanie roboty za pół darmo. Nasze niezależne i samodzielne firmy nie mogą sobie na to pozwolić. Trzeba twardo wymagać i płacić tyle, by nasi kooperanci mogli normalnie żyć”³⁶*

³⁶Bielecki, Kelus, Sikorska 1983: 3

1. Czesław Bielecki, Jan Krzysztof Kelus i Urszula Sikorska, Mały konspirator, Warszawa 1983.
2. J. K. Kelus, Kawał w bok od szosy głównej...., rozm. Gajda K., „Brulion” 1998.
3. Arthur Schopenhauer, Erystyka, czyli sztuka prowadzenia sporów
4. Tadeusz Kotarbiński, Traktat o dobrej robocie, 1955.
5. Stowarzyszenie „Solidarność Walcząca”,
<http://www.sw.org.pl/mk.html>